

СПЕЦІФІКА МЕХАНІЗМІВ ТВОРЕННЯ ВТОРИННИХ НОМІНАЦІЙ ВІД РЕЛІГІЙНИХ ЛЕКСЕМ

Окреслено основні механізми семантичної деривації, яка відбувається в структурах релігійних лексем, залучених до різностильового українського мовлення. Автор стверджує, що з-поміж метонімійного, гіпонімійного та метафорного типів саме метафорний найефективніше сприяє референційній відкритості релігійної лексики до широкого залучення її не лише до релігійних, а й до позарелігійних дискурсів завдяки актуалізації нових семантических ознак у будь-якій частині значення (архісемній, диференційній та периферійній).

Ключові слова: лексема, сема, архісема, диференційна/периферійна сема, ядро/периферія значення, актуалізація/дезактуалізація сем.

В статье обозначены основные механизмы семантической деривации, которая осуществляется в структурах религиозных лексем, вовлеченных в разностилевую украинскую речь. Автор утверждает, что из метонимийного, гипонимийного и метафорического типов именно метафорический наиболее эффективно способствует референционной открытости религиозной лексики к широкому вовлечению ее не только в религиозные, но и внорелигиозные дискурсы благодаря актуализации новых семантических признаков в любой части значения (архисемной, дифференциальной и периферической).

Ключевые слова: лексема, сема, архисема, дифференциальная/периферическая сема, ядро/периферия значения, актуализация/дезактуализация сем.

The article outlines the key mechanisms of semantic derivation, which takes place in the structures of religious lexemes involved in the Ukrainian speech of different styles. The author claims that among metonymic, hyponymic and metaphor types only the metaphor type which, through the actualization of new semantic features in every part of the meaning (archiseme, differential and peripheral), effectively contributes to the referential transparency of the religious vocabulary in terms of its involvement not only in the religious discourses but the non-religious ones.

Keywords: lexeme, seme, archiseme, differential/peripheral seme, core/periphery of meaning, actualization/deactualization of semes.

Сучасна мовознавча наука активно спрямовує свої дослідження на пошуки спільніх для багатьох мов універсалій у трьох напрямах: 1) лексико-семантичному, 2) когнітивному, 3) синтаксичному. Теоретичною базою дослідження лексико-семантичного аспекту стали праці О. Тараненка [9], М. Нікітіна [4], В. Гака [2], Л. Новікова [5], Г. Скляревської [8], Л. Кудрявцевої [3], О. Огуя [6] та ін., висновки

яких стосуються полісемії. Дослідники звертають увагу на потребу аналізу в межах парадигмальних відношень вихідної та похідної семантики.

Справді, семантичний потенціал слова – це реалізація можливостей, наданих мовцеві вихідним значенням і пов'язаними з ним різно-типними ситуаціями, на які воно може поширюватися. Мовці утворюють нові значення через уже відомі, моделюючи нові елементи досвіду за вже засвоєними схемами семантичних структур. У результаті семантичного розвитку нагромаджується низка значень – семантична парадигма, що має «кореневу» (основну) лексему, від якої через певні перетворення за певними правилами утворилися інші значення [7]. «Слово у прямому значенні осмислюють по пам'яті. Слово в переносному значенні осмислюють за правилами варіювання прямого значення. Для того, аби знати, що означає слово в прямому значенні, потрібно пам'ятати його значення. Для того, аби знати, що значить слово у переносному значенні, потрібно знати його вихідне пряме значення, а ще знати дещо про світ, його сутності, їхні зв'язки, про закономірності асоціювання понять» [4, с. 238–239].

Вихідне значення передає вторинному свої семантичні характеристики (постійні або тимчасові) [1, с. 357], і відбувається цей процес по-різному. У мовознавстві найрозважливішою є позиція дослідників про доцільність зосередження уваги на вивченні трьох типів семантичного зв'язку – гіпонімійного, метафорного та іmplікаційного (метонімійного) [11, с. 25]. Якщо розглядати вторинні номінації не як словникові одиниці мови, а як одиниці, залежні від контексту, що перетворюють мову на систему вільних зв'язків знака і значення, то можна стверджувати, що слово має безліч значень. Мовець, засвоївши кілька моделей вторинних значень, утворених змістовим варіюванням первинного (вихідного), може вибудовувати й розуміти набагато більше вторинних окремо-нальних значень. Саме тому першочерговим завданням дослідників є пошук механізмів семантичних деривацій, які й визначають різні типи мовної структури.

Маємо на *meti* окреслити основні механізми семантичної деривації, яка відбувається в структурах релігійних лексем. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що метонімію, метафору та гіпонімію як семантичні універсалії розглядаємо вперше на матеріалі релігійної лексики, ужитої в українському художньому та публіцистичному

мовленні, з'ясовуючи специфіку трансформацій семантичного ядра й периферії.

Похідні метонімійні (МнЗ), метафорні (МфЗ) та гіпонімійні (ГпЗ) значення, утворені у структурах лексем із релігійними значеннями (РЗ), – це результат різних семантичних зрушень архісем та диференційних сем РЗ. Ці три процеси перетворень релігійних значень спробуємо схематизувати. Літерами *a*, *b*, *c*, *d* тощо позначаємо семи. Якщо семи РЗ та похідного збігаються, то зображуємо їх однаковими літерами. Для розрізнення частин ядра значення (архісемної, диференційної та периферійної) використовуємо скісну риску, де зліва розміщуємо архісеми, а справа – диференційні семи. Якщо актуалізовано й периферійні семи, то їх реєструємо після диференційних. Запис матиме приблизний вигляд: *a / b / c* або *a / b + c / d* та інші варіанти.

З'ясуємо механізми семантичної деривації трьох типів зв'язку (МнЗ, МфЗ та ГпЗ), характерних для творення похідних значень від релігійних лексем, виокремивши в кожному релігійні та нерелігійні похідні значення.

Метонімію прийнято визначати як семантичне перенесення, започатковане асоціацією за суміжністю: «Метонімія – це семантичний процес, при якому форма мовної одиниці чи оформлення категорії переноситься з одного об'єкта на інший на основі певної їх суміжності, дотичності (просторового, часового, атрибутивного, каузального та ін. характеру) при відображені в свідомості мовця» [10, с. 339]. Проаналізуємо видозміну семантичних компонентів РЗ у похідних релігійних метонімійних значеннях (РМнЗ) на кількох прикладах. Лексема *хрест*: від її РЗ ‘предмет (*a*) у вигляді стрижня з поперечкою у верхній половині (*b*), що є культом християнського віросповідання (*c*)’ (РЗ *a-нереліг. / b-нереліг. + c-реліг.*), утворилися, наприклад, такі РМнЗ:

РМнЗ ‘жест (*d*), схожий на предмет (*a*) у вигляді стрижня з поперечкою у верхній половині (*b*), що є культом християнського віросповідання (*c*)’ (РМнЗ *d-нереліг. / a-нереліг. + b-нереліг. + c-реліг.*; компоненти, перенесені з РЗ у похідні значення в цій схемі і далі підкреслюємо, виокремлюючи напівжирним шрифтом релігійні компоненти): ...челядник кладе поклінного **хреста** на чоло (М. Дочинець);

РМнЗ ‘віра в ідею (*d*), яку уособлює предмет (*a*) у вигляді стрижня з поперечкою у верхній половині (*b*), що є культом християнського віросповідання (*c*)’ (РМнЗ *d-нереліг. / a-нереліг. + b-нереліг. + c-реліг.*):

Як же ми без хреста будемо?! Без плеча Божого; Хрест під себе стелimo, хрестом вкриваємося і все зло від себе відганяємо (М. Дочинець).

Від РЗ зменшено-пестливого варіанту *хрестик* ‘предмет (a) у вигляді стрижня з поперечкою у верхній половині (b) невеликого розміру (f), що є культом християнського віросповідання (c)’ (РЗ *a-нереліг.* / *b-нереліг.* + *f-нереліг.* + *c-реліг.*), розвинулося РМнЗ – ‘особа (d), яку характеризує предмет (a) невеликого розміру (f) у вигляді стрижня з поперечкою у верхній половині (b), що є культом християнського віросповідання (c)’ (*d-нереліг.* / *a-нереліг.* + *b-нереліг.* + *f-нереліг.* + *c-реліг.*): *А хіба я не той же припутник біля стін Господа, податливо готовий узнати його розмисел? Малий живий хрестик у дикому лоні гори* (М. Дочинець).

Аналіз внутрішньогалузевого семантичного перетворення РМнЗ дає такі особливості: 1) усі семи РЗ перенесено в РМнЗ до його диференційної частини, 2) архісемами РМнЗ стають нові семантичні ознаки (‘жест’, ‘віра в ідею’, ‘особа’), 3) релігійні семи завжди диференційні. Загальна схема (тут і далі використовуємо такі скорочення: АС – архісеми, ДС – диференційні семи, ПС – периферійні семи): РЗ → РМнЗ: АС: обов’язкові нові-нереліг. / ДС: усі з РЗ (тут і релігійні семи).

Розглянемо видозміну семантичних компонентів РЗ, перенесених у похідні нерелігійні метонімійні значення (НМнЗ). Так, наприклад, від РЗ лексеми *спасівка* ‘невживання скромної їжі (a) на кінець літа (з 1 до 15 серпня за старим стилем) (b), що є одним із церковних законів (c)’ (РЗ *a-нереліг.* / *b-нереліг.* + *c-реліг.*) мовці утворили НМнЗ ‘сорт яблук, груш (d), які доспівають на кінець літа (з 1 до 15 серпня за старим стилем) (b), коли, за одним із церковних законів (c)’, не вживають скромну їжу (a) (НМнЗ *d-нереліг.* / *b-нерел.* / *c-реліг.* + *a-нереліг.*): *Сіном-соломою стелиться серпень, Сипле садами сливи, спасівки* (Н. Хамуда).

Суть цих нерелігійних метонімійних перетворень полягає у тому, що 1) до НМнЗ перенесено всі семи РЗ, і вони там можуть займати як диференційну, так і периферійну частину значення, 2) архісемами НМнЗ стають нові семантичні ознаки (‘сорт яблук, груш’), 3) релігійні семи НМнЗ – периферійні). Загальна схема: РЗ → НМнЗ: АС: обов’язкові нові-нереліг. / ДС: з РЗ / ПС: з РЗ (тут і релігійні).

Спільна ознака всіх МнЗ (і РМнЗ, і НМнЗ) – це обов'язкова актуалізація нових архісем та перенесення семантичних ознак із РЗ до диференційної частини нового значення, а в НМнЗ – ще й у периферійну. Семантичні ознаки, пов'язані з релігією, можуть виводити релігійні лексеми з релігійного поля тоді, коли опиняються на периферії МнЗ.

Метафора – це «семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображені в свідомості мовця» [10, с. 334]. Визначмо особливості видозміни семантичних компонентів РЗ у похідних релігійних метафорних значеннях (РМфЗ) на прикладі метафоризації релігійної лексеми *агнець*. Від її РЗ ‘істота (a), маля (до одного року) (b) вівці (c) чоловічої статі (d), без вад (e), покірна (f), призначена для жертвоприношення (g) та ін.’ (РЗ *a-нереліг.* + *b-нереліг.* + *c-нереліг.* / *d-нереліг.* + *e-нереліг.* + *f-нереліг.* + *g-реліг.* та ін.) розвинулися такі РМфЗ:

РМфЗ ‘істота (a), має людську подобу (h), чоловічої статі (d), Син Божий та Діви Марії (i), володіє надприродною (божественною) силою (j), без вад (недоліків) (e), покірна (f) у Божому Законі (k), вірна Отцю (l), призначена для жертвоприношення (викуплення людських гріхів власним життям) (g), жертовна (m), добра (n), чуйна (o) та ін.’ (РМфЗ *a-нереліг.* + *h-нереліг.* / *d-нереліг.* + *i-реліг.* + *j-реліг.* + *e-нереліг.* + *f-нереліг.* + *k-реліг.* + *l-реліг.* + *g-реліг.* + *m-нереліг.* + *n-нереліг.* + *o-нереліг.* та ін.): – *I я глянув, – i ось перед престолу* *й чотирьох тварин i перед старців стоїть Агнець*, як заколений (Об. 5: 6; переклад Біблії І. Огієнка);

РМфЗ ‘істота (a), має людську подобу (h), чоловічої статі (d), без вад (недоліків) (e), покірна (f) у Божому Законі (k), вірна Отцю (l), призначена для жертвоприношення (викуплення Небесного Царства задля власного життя після смерті через обмеження релігійного характеру, наприклад земних утіх) (g), жертовна (m), добра (n), чуйна (o), та ін.’ (РМфЗ *a-нереліг.* + *h-нереліг.* / *d-нереліг.* + *e-нереліг.* + *f-нереліг.* + *k-реліг.* + *l-реліг.* + *g-реліг.* + *m-нереліг.* + *n-нереліг.* + *o-нереліг.* та ін.): *Як пастир Він буде пасти стадо Своє; агніців буде брати на руки i носити на грудях своїх, i водити дійних* (Іс. 40: 11); переклад Біблії Митрополита Філарета).

Подані внутрішньогалузеві метафорні перетворення мають такі особливості: 1) більшість сем РЗ у різних комбінаціях може бути

перенесена до РМфЗ у такі самі семантичні частини, у яких вони були в РЗ (архісемну чи диференційну), 2) їх доповнюють нові архісеми й диференційні семи (наприклад, ‘Син Божий та Діви Марії’ (*i*), ‘жертвовний’ (*m*), 3) релігійні семи завжди диференційні. Загальна схема: РЗ → РМфЗ: АС: з РЗ та нові-нереліг. / ДС: з РЗ та нові (тут і релігійні).

З’ясуємо механізм видозміни семантичних компонентів РЗ у похідних нерелігійних метафорних значеннях (НМфЗ) на прикладі лексеми *ангел* (янгол). Від її РЗ ‘істота (*a*), безтілеса (*b*), з висоти (*c*), пов’язана з Богом (*d*), наділена надприродною силою (властивостями) (*e*), є вістівником (*f*), охоронцем (*g*), помічником (*h*), робить щось хороше, приємне (*i*), добра й лагідна (*j*), чиста і щира (*k*), за уявленнями людей ‘вродлива (*l*), має крила (*m*) та ін.’ (РЗ *a-нереліг.* + *b-нереліг.* / *c-нереліг.* + *d-реліг.* + *e-реліг.* + *f-нереліг.* + *g-нереліг.* + *h-нереліг.* + *i-нереліг.* + *j-нереліг.* + *k-нереліг.* + *l-нереліг.* та ін.) утворилися НМфЗ:

НМфЗ ‘матеріальна (*m*) розумна (*n*) істота (*a*), яка робить щось хороше, приємне (*i*), добра й лагідна (*j*)’ (НМфЗ *m-нереліг.* + *n-нереліг.* + *a-нереліг.* / *i-нереліг.* + *j-нереліг.*): Я не можу корчити з себе **янгола**, а як той архангел Гавриїл, сповідую правду, хоч би яка ганебна вона була (М. Лукаш);

НМфЗ ‘матеріальна (*m*), розумна (*n*) істота (*a*), яка надає допомогу, підтримує (*h*), робить щось хороше, приємне (*i*)’ (НМфЗ *m-нереліг.* + *n-нереліг.* + *a-нереліг.* / *h-нереліг.* + *i-нереліг.*): ... **янгол** в білому халаті і капронових чулках теж відлетів (С. Жадан);

НМфЗ ‘абстрактна (*r*) неістота (*s*), що сповіщає новини (*f*), застерігаючи від небезпеки (*u*), охороняє (*g*), допомагає, підтримує (*h*) (НМфЗ *r-нереліг.* + *s-нереліг.* / *f-нереліг.* + *u-нереліг.* + *g-нереліг.* + *h-нереліг.*): *A* розум інстинктові не **ангел**, не брат і навіть не звір (М. Дзюба);

НМфЗ ‘матеріальна (*m*) розумна (*n*) істота (*a*), яка охороняє (*g*), надає допомогу, підтримує (*h*), але робить це нещиро (*q*)’ (НМфЗ *m-нереліг.* + *n-нереліг.* + *a-нереліг.* / *g-нереліг.* + *h-нереліг.* / *q-нереліг.*): Справді, звідки мені знати, може, якраз худі й цибаті **янголи** в есесівських шоломах збирають і здорових, і інвалідів перед величезною осяйною брамою... (С. Жадан).

Від РЗ лексеми *ангел-охоронець*, яка містить такі самі семантичні ознаки, що й *ангел*, утворилися, наприклад, такі НМфЗ:

НМфЗ ‘матеріальна (*m*), розумна (*n*) істота (*a*), яка надає допомогу, підтримує (*h*), є доброю і лагідною (*j*), робить щось хороше, приемне (*i*)’ (НМфЗ *m-нереліг.* + *n-нереліг.* + *a-нереліг.* / *h-нереліг.* + *j-нереліг.* + *i-нереліг.*): *Валя весь час зі мною в палаті. Ангел-охоронець* (О. Гончар);

НМфЗ ‘матеріальна (*r*) неістота (*s*), що є електронним винаходом людства (*t*), який сповіщає новини (*f*), охороняє (*g*), допомагає, підтримує (*h*)’ (НМфЗ *r-нереліг.* + *s-нереліг.* / *t-нереліг.* + *f-нереліг.* + *g-нереліг.* + *h-нереліг.*): *Весь у чипах електронних, у прогресі піку круглім вмер мій ангел-охоронець, бо не знав закону джунглів* (М. Дзюба).

Від РЗ лексеми **янголиця** (має той самий набір сем, що й лексема **ангел**, та ознаку ‘жіноча стат’ (*v*) розвинулось НМфЗ ‘матеріальна (*m*) розумна (*n*) істота (*a*) жіночої статі (*v*), яка робить щось хороше, приемне (*i*), гарно співає (*p*), фізично перебуваючи вище за інших (*c*)’: (НМфЗ *m-нереліг.* + *n-нереліг.* + *a-нереліг.* / *v-нереліг.* + *i-нерел.* + *p-нереліг.* + *c-нереліг.*): *Данський собор. Концерт органної музики... Органіст виходить кланятись і співачка – їй квіти (ледь видно) вручають в тому піднебессі, голоплечій, «під хлопчика» стриженій янголиці* (О. Гончар).

Від РЗ лексеми **янголя** (має ті ж семантичні ознаки, що й **ангел**, а також конкретизатор ‘недоросла’ (*w*), утворилося НМфЗ ‘матеріальна (*m*) розумна (*n*) недоросла (*w*) істота (*a*), яка робить щось хороше, приемне (*i*), має привабливий голос (*o*), добра, лагідна (*j*), чиста й щира (*k*)’ (НМфЗ *m-нереліг.* + *n-нереліг.* + *w-нереліг.* + *-a-нереліг.* / *i-нерел.* + *o-нереліг.* + *j-нереліг.* + *k-нереліг.*): *Леся (малолітня донька. – A. K.) прощебетала вранці в телефонну трубку, привітала щирим, правдивим своїм голоском янголями: – Приїжджай* (О. Гончар).

У метафорних перетвореннях, що виходять за межі релігійної сфери, відбуваються такі процеси: 1) більшість сем з РЗ, окрім релігійних, може бути перенесено в ті самі семантичні частини НМфЗ, у яких вони були в РЗ (архісемну чи диференційну), 2) їх доповнюють нові архі-, диференційні та/або периферійні семи (наприклад, ‘неістота’ (*s*), 3) архісеми РЗ та НМфЗ можуть як збігатися, так і не збігатися, 4) релігійні семи у НМфЗ відсутні. Загальна схема: РЗ → НМфЗ: з РЗ та/або нові-нереліг. / з РЗ та нові / нові (релігійні відсутні).

Спільною ознакою всіх МфЗ є великий діапазон семантичного варіювання. Це пов'язано з тим, що всі семантичні частини МфЗ можуть наповнюватися вільно (чи лише новими семами, чи лише перенесеними, чи новими й перенесеними одночасно), зокрема перенесені ознаки займають ті самі семантичні позиції, що і в РЗ, а релігійні семи в НМфЗ неактуальні.

Гіпонімійний зв'язок у семантичних структурах полісемантів – одне із фундаментальних смыслових відношень, яке відображає ієрархію загального й конкретного, пов'язує поняття різного рівня узагальнення [4, с. 228]. Залежно від напряму зв'язку розрізняють родо-видовий та видо-родовий зв'язки. Релігійні гіпонімійні похідні від РЗ (РГпЗ) є родо-видовим різновидом гіпонімійного зв'язку (конкретизацією спеціальних значень), а нерелігійні гіпонімійні (НГпЗ) – видо-родовим (генералізацією спеціальних значень). Проілюструймо ці два різновиди ГнЗ.

Спочатку розглянемо видозміну семантичних компонентів РЗ у релігійних ГнЗ (РГнЗ). Від РЗ лексеми *посвячувати* ‘здійснювати обряд (a) церковного очищення від гріховності (b)’ (РЗ a-нереліг. / b-реліг.) утворилося РГнЗ ‘здійснювати обряд (a) церковного очищення від гріховності (b), надаючи кому-небудь духовного сану, звання і т. ін. (c)’ (РГнЗ a-нереліг. / b-реліг. + c-реліг.): «*Посвятіть* жінок!» З такими транспорантами на пікет Ватикану вийшли американки-учасниці конференції за посвячення жінок у духовний сан (з газ.). Або від РЗ лексеми *поминати* ‘просити (a) в молитві до Бога (b) за упокій душі померлого (c)’ (РЗ a-нереліг. / b-реліг. + c-реліг.) розвинулось РГнЗ ‘просити (a) за упокій померлого (c) в молитві до Бога (b) у формі поминок (d)’ (РЗ a-нереліг. / b-реліг. + c-реліг. + d-реліг.): *Прийшли проводи. Треба, думаю, пом'януть* свого покійника (І. Нечуй-Левицький). Отже, для РГнЗ притаманні такі семантичні процеси: 1) перенесення всіх сем РЗ – архісемних до архісемної частини ядра, диференційних – до диференційної, 2) нарощення нових релігійних сем-конкретизаторів у диференційній частині ядра (‘у формі поминок’ (d). Загальна схема: РЗ → РГнЗ: АС: усі з РЗ / ДС: усі з РЗ та нові релігійні.

Видозміна семантичних компонентів РЗ, перенесених у нерелігійні ГнЗ (НГнЗ), відбувається у зворотному напрямі: похідне нерелігійне значення – це лише частина РЗ. Так, від РЗ ‘як годиться (a) для набожної людини (b)’ (РЗ a-нереліг. / b-реліг.) лексеми *по-божому* утворилося НГпЗ ‘як годиться (a)’ (НГпЗ a-нереліг.), чому послугувала

нерелігійна архісемна частина первинного РЗ: *Весілля первого дня – ото тільки весілля!.. Все якось по-божому: весело, гарно, неначе веснянок дівчата грають* (І. Нечуй-Левицький) – уважають, що кожному весіллю годиться бути гарним; *Хто вік по-божому прожив, Нікому зла і кривди не чинив, Того до смерті будуть поважати І добрим словом поминати* (Л. Глібов) – загальновідомо: усім потрібно жити по совісті; *Крав він по-божому, якийсь фунт-два на пудові, не більше* (М. Стельмах) – мовець висловлює думку, сформовану в його оточенні: якщо в діях кого-небудь є щось погане, але його небагато, то це ще норма; тому, наприклад, дрібне злодійство мовець не засуджує.

Ще кілька прикладів. Від РЗ лексеми *іменини* ‘особисте свято кого-небудь (a) у православних і католиків (b), що припадає на день, у який церква відзначає пам’ять однайменного святого (c) (РЗ *a-нереліг. / b-реліг. + b-реліг.*) розвинулось НГнЗ ‘особисте свято кого-небудь (a)’ (НГнЗ *a-нереліг.*): *Скільки іменин, скільки іменинниць, скільки подарунків, візитів, прийомів!*.. (Леся Українка). Від РЗ лексеми *посвячувати* ‘урочистий обряд (a) присвоєння кому-небудь певного звання (b) духовної особи (c)’ (РЗ *a-нереліг. / b-нереліг. + c- реліг.*) утворилося НГнЗ ‘урочистий обряд (a) присвоєння кому-небудь певного звання (b)’ (НГнЗ *a-нереліг. / b-нереліг.*): *Стало вже традицією в нашій школі, б грудня в День Збройних сил України, учнів 2 класу посвячувати в козачата* (з газ.). Характерні риси НГнЗ: 1) перенесення до похідного значення частини (архісемної чи архісемно-диференційної) РЗ, 2) відсутність у НГнЗ релігійних сем. Загальна схема: РЗ → НГнЗ: АС: усі з РЗ (релігійні семи відсутні), або всі з РЗ / окремі з РЗ (релігійні семи відсутні).

Усі випадки ГнЗ (РГнЗ та НГнЗ) забезпечені: 1) актуалізацією спільної нерелігійної частини ядра, 2) поглинанням одного зі значень іншим, 3) нарощенням у РГнЗ нових релігійних сем, а в НГнЗ – втратою релігійних сем.

Отже, якщо семантичні ознаки, перенесені з релігійних значень до метафорних та гіпонімійних, зберігають звичні для них значеннєві статуси (архісемний, диференційний), то в метонімійних значеннях перенесені семи зосереджено лише за межею архісемної частини. Гіпонімійний тип за творення нерелігійних значень передбачає дезактуалізацію частини сем РЗ, за творення релігійних – актуалізацію нових сем, кожен метонімійний – обов’язкову актуалізацію нових сем в архісемі ядра, а кожен метафорний – у будь-якій частині нового

значення, завдяки чому метафорний тип найефективніше сприяє референційній відкритості релігійної лексики для її широкого залучення не лише до релігійних, а й до позарелігійних (художніх, публістичних, розмовних) дискурсів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. **Арутюнова Н. Д.** Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – [2-е изд., испр.]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 809 с.
2. **Гак В. Г.** Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 768 с.
3. **Кудрявцева Л. А.** Моделирование динамики словарного состава языка. – К. : Киевский ун-т, 2004. – 208 с.
4. **Никитин М. В.** Курс лингвистической семантики : учеб. пособ. / М. В. Никитин. – СПб. : Научный центр проблем диалога, 1996. – 757 с.
5. **Новиков Л. А.** Семантика русского языка : учеб. пособ. / Л. А. Новиков. – М. : Высш. школа, 1982. – 272 с.
6. **Огуй О. Д.** Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії : системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи / О. Д. Огуй. – Чернівці : Золоті літаври, 1998. – 370 с.
7. **Падучева Е. В.** О семантической деривации : слово как парадигма лексем / Е. В. Падучева // Русский язык сегодня. – М. : Азбуковник, 2000. – Вып. 1. – С. 395–417.
8. **Скляревская Г. Н.** Метафора в системе языка. – СПб. : Наука, 1993. – 151 с.
9. **Тараненко А. А.** Языковая семантика в ее динамических аспектах : монография. – К.: Наук. думка, 1989. – 256 с.
10. **Українська мова** : енциклопедія / [редкол. Русанівський В. М. (співгол.), Тараненко О. О. (співгол.), Зяблюк М. П. та ін.]. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Укр. енциклоп., 2004. – 824 с.
11. **Hansen K.** Englische Lexikologie. Einführung in Wortbildung und lexikalische Semantik / K. Hansen, A. Neubert, M. Schentke. – Leipzig, 1982. – 245 s.

Надійшла до редколегії 23.09.2015